

ETIČKE IMPLIKACIJE NACIONAL-SOCIJALISTIČKOG BLACK METALA

NEVA LAZIĆ
Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu
neva.lazic96@gmail.com

SAŽETAK

Ovaj rad analizira etičke implikacije nacional-socijalističke *black* metal-glazbe te razrađuje dvije suprotne pozicije: eticizam i estetički autonomizam. U prvom dijelu rada objašnjen je koncept eticizma koji naglašava važnost etičkih vrijednosti u umjetnosti. Nasuprot tome, drugi dio rada bavi se etičkim autonomizmom koji tvrdi da umjetnost ne treba biti ograničena etičkim standardima. Kroz analizu povijesti i sadašnjosti *black* metal-glazbe rad pokazuje da se etički aspekt djela ne može zanemariti zbog štetnih posljedica koje promoviraju štetne ideologije. Na primjeru NSBM-a rad ukazuje na to da estetski aspekt glazbe može sakriti njezinu etičku dimenziju. Stoga se zaključuje da umjereni eticizam, koji uzima u obzir etičke vrijednosti, ali ne odbacuje estetski aspekt umjetnosti potpuno, predstavlja najprikladniji pristup u razumijevanju etičkih implikacija NSBM-a i drugih sličnih glazbenih žanrova. U konačnici, ovaj rad naglašava važnost osvještavanja etičke dimenzije umjetnosti da bi se spriječilo širenje štetnih ideologija i njihov utjecaj na društvo.

KLJUČNE RIJEČI

NSBM, eticizam, estetički autonomizam, Peste Noire, moralnost, cenzura, propaganda

1. UVOD

Svrha ovoga seminara jest istražiti vezu između etike i estetike u kontekstu NSBM-a. Ono što se krije iza spomenutoga akronima jest *nacional-socijalistički black metal*. Kao takav svrstava se u podžanr *black* metal-glazbe uz odlike fašističke te rasističke ideologije. *Black* metal-glazba *per se* nije nužno rasističkih ili nacističkih motiva. Ponekad sadrži i druge elemente.

Naime, *black* metal-glazbu, u početnom obliku, ponajbolje karakterizira uporaba sotonističkih i nihilističkih motiva:

„Black is the night, metal we fight
Power amps set to explode
Energy screams, magic and dreams
Satan records their first note

Crna je noć, borimo se metalom
Pojačala postavljena da eksplodiraju
Energija vrišti, magija i snovi
Sotona snima svoj prvi ton

We chime the bell, chaos in Hell	Zvonimo zvono, kaos u paklu
Metal for maniacs pure	Metal za manijake čist
Fast-melting steel, fortune on wheels	Brzo topivi čelik, sreća na kotačima
Brain hemorrhage is the cure” ¹	Moždano krvarenje je lijek”

“Raniji *black metal* bendovi na sotonističke teme gledaju kao šalu, nešto što treba biti šokantno, ali ne nužno i ozbiljno, (...) u drugom se valu (*Mayhem, Darkthrone, Burzum*) nastoji izmijeniti percepcija, odnosno, zlo se shvaća kao postojeće i ozbiljno. Ihsahn, član Emperora tvrdi da „sotonizam treba smatrati filozofskim stavom, a ne doslovnom verzijom obožavanja đavla” – drugim riječima; iako je sotonizam prisutan kroz *black metal* kao žanr, način na koji se na njega gleda i kako se izvodi varira između bendova i pojedinačnih glazbenika.”²

Prvi val *black metal*-glazbe razvija se početkom osamdesetih godina prošloga stoljeća s izvođačima kao što su *Venom*³, *Bathory*, *Celtic Frost* i *Mercyful Fate*, ali intenzivniji utjecaj na alternativnu scenu i svijet dolazi s norveškim, šokantnijim drugim valom. Nastaje kao reakcija na „prekomercijalizaciju” *death metal*-glazbe⁴. Drugi val *black metal*-glazbe donosi namjerno loše prakse snimanja i ekstremnije koketiranje sa sotonizmom. Zvučni rezultat takvog eksperimentiranja jest estetsko izobličenje uobičajenih praksi snimanja. Bučna priroda te glazbe iziskivala je drugačije oblike razmjene poput kazeta i ploča zbog niske popularnosti među prosječnim ljudima. Naime, šansa da se *black metal* čuje na radiju ili televiziji bila je minimalna⁵. Ono što većinu norveške *black metal*-glazbe čini bizarnom jesu zločini, samoubojstva (*Bergqvist, Dead*), krvoprolića i skrnavljenja povijesne arhitekture. Dakle, tekstovi nisu isključivo imidž za izazivanje zgražavanja u puku, već prelaze u realnost. Počevši od paljenja sakralnih građevina do korištenja uprizorenja tuđih samoubojstava za naslovnice album, *Øystein* je koristio jednu od slika koje je snimio za neovlašteni *live*-album benda *Dawn Of The Black Hearts*. Nepotrebno je reći da je *Øystein* iskoristio incident samoubojstva *Per Ohlina* kako bi promovirao vlastito ime i vlastiti posao.”⁶

Mnogi entuzijasti *black metal*-glazbe opisuju *Varga Vikernes*a, osnivača benda *Burzum*, kao osebujnu ličnost. Osim paljenja crkvi, nožem je ubio kole-

1 *Venom* „Black Metal”, iz *Venom, Black Metal, Neat* (UK) – *Combat* (S.A.D.) 1982.

2 *Jillian Paige Fischer*. „White Nationalism is for Basement Dwelling Losers”: *An Exploration of Far-Right Political Extremism in Heavy Metal Music*, University of California, Santa Barbara. 2022., str. 98.

3 Prvi val *black metal* glazbe nastaje na prostorima Velike Britanije, Danske, Švicarske i Švedske početkom 80-ih godina prošloga stoljeća.

4 Podžanr *metal* glazbe prepoznatljiv po jakoj distorziji i nisko naštimanjoj gitari.

5 *J.P. Fischer*. *White Nationalism is for Basement Dwelling Losers: An Exploration of Far-Right Political Extremism in Heavy Metal Music.*, str. 1.

6 *Esra Özgün*, „Per Ohlin’s Suicide or Murder?”, *Extreminal* (22. 7. 2021.). Dostupno na: <https://www.extreminal.com/en/per-ohlins-suicide-or-murder/> (pristupljeno 1. svibnja 2023.).

gu glazbenika Øysteina Aarsetha (umjetničkog imena Euronymous) u kolovozu 1993. godine.

*„Fantoft Stave Crkva u norveškom Bergenu, doživjela je strašnu sudbinu u travnju 1992. kada ju je zapalio Varg Vikernes, član norveškog black metal benda Mayhem i tvorac glazbenog projekta Burzum. antoft Stave Church in Bergen Norway suffered a terrible fate in April of 1992 when it was burned.”*⁷

Sveprisutno pomanjkanje moralne osviještenosti omogućilo mu je da sve do lipnja 2019. vodi YouTube kanal propagirajući „bijelu Europu” i nomadski životni put, pa čak i u vrijeme trajanja zatvorske kazne.

U disertaciji *A Blaze in the Northern Sky: Black metal kao izraz ekstremističke politike u suvremenoj Europi* Guido Segers ističe da je Varg Vikernes krenuo političkim putem i postao začetnik krajnjeg spoja metala i fašističkih, nacionalističkih ideala u novom žanru NSBM-a. Spajajući sve oblike transgresivnih vrijednosti *black metal*-glazbe, koji je već poznat kao najekstremniji glazbeni žanr u tom smislu, s „ideologijom povezanom s najnečovječnijim ponašanjem koje je čovječanstvo ikad pokazalo u svojoj povijesti: nasilna mješavina rasizma, neonacizma i osjećaja nadmoći.”⁸

Priroda NSBM-a nameće brojna pitanja oko etičke odgovornosti samih umjetnika te uloge glazbe u društvu. Govoreći o NSBM-u i njegovoj etičnosti, razmatrat ću ga iz dvaju gledišta. Prvo je gledište eticizam, a drugo estetički autonomizam. Eticizam argumentira da su moralna načela primjenjiva na umjetnost i da umjetnost treba služiti moralnim svrhama. Umjetničko djelo treba biti procijenjeno po tomu koliko efikasno promiče moralne vrijednosti i ideale, a ne samo po estetskim vrijednostima. U suodnosu s NSBM-om eticizam razglaba o moralnoj legitimnosti promoviranja i propagiranja problematičnih ideologija u umjetnosti.

2. ETICIZAM U UMJETNOSTI

Za uključivanje eticizma u umjetnost nabrojat će se četiri tvrdnje:

1. Umjetnici imaju odgovornost prema društvu.
2. Glazba utječe na naše stavove i ponašanje i zato u obzir treba uzimati njezinu moralnu dimenziju.
3. Umjetnost nije kulturno izolirana i utječe na društvo.

⁷ „Fantoft Stave Church: Norwegian Black Metal and Stave Church Burnings in Norway“, *Wandering Crystal*. Dostupno na: <https://www.wanderingcrystal.com/fantoft-stave-church-black-metal-norway/> (Pristupljeno 1. svibnja 2023.)

⁸ Guido, Segers. „*A Blaze in the Northern Sky: Black metal as an expression of extremist politics in modern day Europe*“. Faculty of Humanities, Tilburg University, Tilburg. 2012., str. 46.

4. Eticizam pomaže u suzbijanju predrasuda.

Zašto je krucijalno uvesti eticizam u sferu glazbenog stvaralaštva? Prvi argument jest da umjetnici imaju odgovornost kreirati inspirirani pozitivnim vrijednostima za ostvarivanje društvene dobrobiti, s obzirom na činjenicu da su javno eksponirani i itekako utječu na recipijente. Kritika NSBM-a počiva na inherentno moralno pogrešnim i štetnim idejama za cjelokupno društvo – poput rasizma i fašizma. Glazba, u svojoj srži, postaje:

*„(...) propagandna strategija i mehanizam društvenog povezivanja. Po-
red očitog propagandnog materijala korištenog u ime rasizma, nacizma
i isticanja bijele moći, uočljiva je i u ljevičarskim te prosvjednim pokre-
tima protiv raznih ratova”.⁹*

Takoreći, ona je medij koji može u pravim okolnostima privući nove sljedbenike te ohrabriti postojeće u održanju odnosa perpetuiranih međusobnom mržnjom ili uvjerenjima. Drugo, glazba ima moć utjecati na naše stavove i ponašanja, shodno tomu morala bi se uzeti u obzir njezina moralna dimenzija.

*„Svakako da se može dogoditi da to duboko razmimoilaženje duhovnosti
proizvede u iščitavatelju toliku nekongenijalnost s određenim umjetnič-
kim formama, da mu zapriječi čak neko njihovo pozitivno umjetničko
vrednovanje; ali se također može dogoditi da mu neki kritički, stručan
i siguran osjećaj dopusti da odmah uoči prisutnost neke prave i istinske
umjetnosti, kojoj mu međutim njegov duh zabranjuje dati moralni pri-
stanak, te čak može doći do toga da on trpi zbog neugodnosti što mu
pruža taj sukob vrijednosti, te se tek nevoljko nuka da ga prizna ili da
izvuče iz njega određene posljedice. A to njegovo neodobravanje nema u
tom slučaju neku oznaku koja u grubom smislu naglašava sadržaj, niti
pretpostavlja neko apsurdno razdvajanje svijeta od forme, budući da se
moralni sud obraća izravno stilu, tj. baš onome po čemu je umjetnost –
umjetnost.”¹⁰*

Nadalje, neosporivo jest da NSBM promiče ideologiju koja je u suprotnosti s osnovnim moralnim vrijednostima (barem onih tolerantne, antifašističke Europe) u kojima su sadržana jednakost svih ljudi i poštovanje ljudskih prava, iz čega slijedi da taj podžanr valja osuditi iz moralnih, ali i legalnih razloga.

*„Takvi zastupnici ‘viših nacionalnih interesa’ u ime ‘dobra za sve’ otpo-
činju u svojim ‘djelima’ zagovarati nasilje, mržnju i razaranje. U takvim*

9 Kirsten Dyck. „Reichsrock: the international web of white-power and Neo-Nazi hate music”, Rutgers University Press, New Brunswick, 2017., str. 6.

10 Luigi Pareyson., *Estetika. Teorija formativnosti*, prev. Miroslav Fridl, Demetra, Zagreb., 2008., str. 321.

*djelima se na 'lijep način' artikulira zloslutni politički program. Riječ je dakle o odgovornosti pisca prema drugom i sebi samom. Umjetnik na sebe mora preuzeti i breme moralne odgovornosti, iako nikada pouzdano ne može znati kakva će biti učinkovitost njegovog djela. Ne može to znati, jer je često kratak put od otpora, pobune, odbijanja i prkosa do uvrede, nasrtaja, nasilja, mržnje i razaranja.*¹¹

Treći je argument da umjetnost, uključujući glazbu, nipošto nije društveno i kulturno izolirana jer u društvu nastaje i konzumira se. Iz toga slijedi da se glazba ne može razumjeti izvan konteksta u kojemu se pojavljuje. U slučaju NSBM-a, ideologija koju promiče ima duboke korijene u povijesti i društvu koje ju je stvorilo pa se glazba ne može smatrati odsječenim umjetničkim djelom, već se mora analizirati i kritizirati iz moralne perspektive.

*„Moral govori u interesu cjeline, a umjetnost u interesu dijela. Bez savjesti čovjek ne bi bio čovjek nego niz nepovezanih iskustava. Bez umjetnosti ili prirode umjetnosti, život bi mogao biti obrazac dijelova savršeno dosljednih u odnosu jedan na drugi i savršeno beznačajnih unutar sebe (...) Bitna karakteristika umjetničkog djela je 'harmonija', a 'harmonija' se često uzima kao opis karaktera dobrog života. U umjetničkom djelu, mnoge su različite kulture objedinjene u jednu skladnu cjelinu.*¹²

Zatim, četvrti argument za eticizam jest da umjetnost pomaže u promicanju razumijevanja i suosjećanja među ljudima različitih kultura – kao pomoć u razbijanju predrasuda i širenju tolerancije. Turbo folk¹³ samo je jedan od primjera da ljubav prema glazbi može srušiti sve granice i breme krvave, zločinima ukaljane prošlosti, makar na tri minute ili nekoliko sati (ovisi o mjestu i uvjetima slušanja). Izuzev prostora bivše Jugoslavije, francuski bend Gojira drugi je primjer zanemarivanja kulturoloških razlika. Spotom pjesme *Amazonia* iz 2021. ne samo da šire svijest o požarima amazonske prašume pomoću snimki krajolika nego i skupljaju potrebna sredstva za APIB (*The Brazil's Indigenous People Articulation*).

„Na pitanje, što je ta umjetnost za koju su žrtvovani trudovi milijuna ljudi, čak i njihovi životi, pa čak i moral, postojeći estetski sustavi daju odgovore koji se svode na tvrdnju da je cilj umjetnosti ljepota i da se

11 Predrag Finci. "Djelo i nedjelo". U: *Umjetnost, etika, politika*. Demetra, Zagreb 2008., str. 199.

12 Sidney Zink. "The Moral Effects of Art". *Ethics*, 60 (1959) 4. The University of Chicago Press, Chicago, 1959., str. 262.

13 Turbo folk je popularni glazbeni žanr u jugoistočnoj Europi koji kombinira tradicionalnu balkansku glazbu, pop i dance ritmove. Tekstovi se često bave ljubavnim temama, nostalgijom i društvenim pitanjima..

ljepota prepoznaje po zadovoljstvu koje pruža, te da je zadovoljstvo koje pruža umjetnost dobra i važna stvar. Drugim riječima, zadovoljstvo je dobro zato što je zadovoljstvo. Tako da ono što se smatra definicijom umjetnosti zapravo nije definicija umjetnosti, već samo prijevara kojom se opravdavaju žrtve koje ljudi prinose u ime te navodne umjetnosti, kao i egoistično zadovoljstvo i nemoral postojeće umjetnosti.¹⁴

2.1. Argumenti protiv eticizma

Može li se glazba svesti na isključivo etičke kategorije? Važno je razmotriti druge dimenzije poput same estetike, izričaja emotivnosti, a i same kreativnosti. Te značajke jednako su relevantne za stvaralaštvo. Evidentno jest da eticizam umanjuje slobodu umjetnika. Ograničava li se glazbenik isključivo na etičke kategorije, uočit će se negativan utjecaj na njegovu kreativnost i izražajnost. Pritom, eticizam nije uvijek ni konzistentan ni jasan. Doista, različite etike imaju različite vrijednosti, a pravila ostaju otvorena za tumačenje, što dovodi do konfuzije i nedosljednosti u njihovoj primjeni.

„To je pitanje nepopravljivo kompromitirano ako ga se svode na neko pitanje pukog subjekta, kao kada se kaže da je neka po sebi nemoralna tema preoblikovana umjetnošću, u smislu da autor, ako sudjeluje na njoj i prijanja joj uz očigledno zadovoljstvo, upada u nemoralnost i prestaje stvarati umjetnost, ali ako uspije izvući iz nje umjetnost, samim time je iz nje iskupio nemoralnost, a njegovo umjetničko preoblikovanje već je po sebi jedna osuda, postignuta samim dodiranjem umjetnosti, bez izričitog suda ili proglašenog moraliziranja, a sam iščitavatelj, koji unatoč tome ostaje tom temom moralno uzdrman, je taj koji je unio u nju svoju unutarnju nemoralnost. Sve je to očigledno moguće, i događa se tisuću puta; no pitanje je jedno drugo: na stranu moralnost ili nemoralnost nekog predmeta, može li se pronaći moralnost ili nemoralnost u samom načinu kako ga se tretira, ili općenitije, u stilu nekog autora, te stoga može li neki oblik umjetnosti biti prosuđivan moralnim ili nemoralnim baš u svojoj umjetničkoj kvaliteti.¹⁵

Eticizam u glazbi dovodi do cenzure ili zabrana. Ako se neka glazba smatra nemoralnom ili neetičkom, dolazi do cenzure u kontekstu organizacije festivala. To ograničava slobodu izražavanja umjetnika i dovodi do nedemokratskih tendencija u društvu. Usto, u x društvu ne vrijede isti standardi kao u y društvu.

14 Leo Tolstoy, „What is Art?“, prev. Richard Pevear – Larissa Volokhonsky, Penguin Books, London 2005., poglavlje IV.

15 L. Pareyson. *Estetika. Teorija formativnosti*, str. 315.

Primjerice, pod pritiskom bivšeg Sovjetskog Saveza umjetnost je postala iskrivljena. Štoviše, cenzura postaje sredstvom i uzrokom. Ona je sveprožimajuća:

„Novine koje su prolazile kroz ured za vojnu cenzuru najčešće bi se ponovno pojavljivale s cijelim stupcima teksta izrezanim iz njih u geometrijskim bijelim segmentima, dok bi osobna korespondencija koja bi prolazila kroz isti ured često sadržavala pečate u boji, olovkom ispisane komentare i ručno crtane izreze (...) svi ovi vizualni efekti ponovno se pojavljuju u avangardnim knjigama, koje također sadrže nedostajuće stupce teksta, prazne stranice, prepisivanje olovkom u boji i kolaž, što sugerira da postoji prostor za široku usporedbu.”¹⁶

Eticizam ne uzima u obzir različite kulture i tradicije. Ako se glazbenik (umjetnik) ograničava na etička pravila koja su specifična za jednu kulturu, to može dovesti do nepoštovanja drugih kultura i njihove glazbene tradicije. Poljski *black metal-bend* Batushka¹⁷ (Барюшка) poznat je po čudnovatom stilu koji spaja tradicionalno pravoslavnu liturgijsku glazbu s *black metal*-glazbom. Vokalna je izvedba pod utjecajem zborova korištenih u pravoslavnoj liturgiji te se koriste vjerskom tematikom u izričaju, što ih čini posebno bogohulnima u očima Crkve, što ne znači da bi bilo poželjno suzbiti njihovo umjetničko izražavanje, iako dolazi do vidnih nesuglasica u kulturi i vjerovanjima.

3. ESTETIČKI AUTONOMIZAM

„Djelo treba imati neku vrstu autonomije, jer ono nije ‘propovijed’, nije ni crkveno prikazanje ni moralistička poduka, nego slobodna ljudska djelatnost koja ne ovisi o nekim prethodnim pravilima.”¹⁸

U kontekstu NSBM-a autonomizam se odnosi na ideju da se moralni kriteriji ne bi trebali primjenjivati na glazbu, već bi ona trebala biti procijenjena samo na temelju estetskih vrijednosti. Ovdje su neki argumenti koji podržavaju etički autonomizam:

„Autonomizam također pronalazi simpatizere kod onih koji su skloni esencijalističkom pogledu na vrijednost umjetnosti. To jest, ako smo skloni mišljenju da kakva god vrijednost umjetnosti bila, to je vrijednost jedinstvena za umjetnost (koju ne dijeli nijedna druga ljudska praksa), tada se čini da autonomizam nudi vrlo uvjerljivu hipotezu, budući da se

16 Kamila Kocialowska. *The Aesthetics of Censorship and the Russian avant-garde: Abstraction Beyond Art*. University of Cambridge, Cambridge 2019., str. 30.

17 „Барюшка”, *The Metal Archives* Dostupno na:

<https://www.metal-archives.com/bands/Batushka/3540404077> (Pristupljeno 3. svibnja 2023.)

18 P. Finci. “Djelo i nedjelo”. U: *Umjetnost, etika, politika*. str. 193.

*čini da umjetnost biti jedina ljudska praksa čiji su proizvodi uniformno prvenstveno namijenjeni pružanju estetskih iskustava.*¹⁹

Prvo, glazbenici trebaju imati mogućnost slobode izražavanja bez ograničenja moralnih kriterija. To se posebno odnosi na NSBM-glazbu, koja se često smatra kontroverznom zbog svog sadržaja. Primjerice, francuski NSBM-bend Peste Noire²⁰, koji je instrumentalno i vokalno zaista jedinstven u moru kopija *black metal*-izvođača. Ukoliko se „zažmiri” na činjenicu da nekolicina tekstova progovara o bijeloj moći (ironično istovremeno potlačenoj bijeloj rasi u kulturno raznolikoj okolini), utoliko se ipak daje zaključiti da se radi o kvalitetno napravljenoj glazbi potkovanoj snažnim, sirovim emocijama. U nastojanjima da se izbjegne štetna ideologija, često se zanemari umjetnička dimenzija. Na albumu imena *Peste Noire* nalazi se pjesma *Ode* ukrajinskog pjesnika Tarasa Shevchenka, koja se možda ne bi primijetila jer odbacujemo umjetnika u cijelosti. U suštini, zanemarujemo i estetsku vrijednost niklu u iako problematičnom nadasve autentičnom prijenosu emocije. Finci napominju da se „može dokazati da nikakvo djelo nije pouzdan jamac i da svako može biti interpretirano u skladu sa subjektivnim predrasudama i uvjerenjima (...) Onaj rasist kojega bi svaka humanistički orijentirana osoba nazvala nemoralnim može upravo cijeniti rasizam u djelu jer je rasizam zadana norma njegovog morala”²¹

*„Što god drugo možda i jesu, umjetnici su osobe koje dijele sa svim drugim ljudima zajedničko im čovječanstvo. Tako i oni zahtjevi za koje se smatra da vrijede za sve kao moralna bića, vrijede jednako i za njih. Pitanja koja govore o časnosti motiva ili neprimjerenog utjecaja ega ili ambicije nisu poznati samo umjetnicima.”*²²

Ograničavanjem sloboda također potičemo više netrpeljivosti, što rezultira jačim ekstremizmom jer bježimo od čovječnoga.

„Umjetničko djelo može legitimno trgovati estetskom, moralnom, kognitivnom i političkom vrijednošću. Ali te različite razine su neovisne ili autonomne. Umjetničko djelo može biti estetski manjkavo i moralno manjkavo, ili obrnuto. Ali te različite razine vrijednosti se ne miješaju. Estetski manjkavo umjetničko djelo nije loše jer je moralno manjkavo i

19 Noel Carroll. „Art and Ethical Criticism: An Overview of Recent Directions of Research”. *Ethics*, 110 (2), The University of Chicago Press, Chicago. 2000., str 353.

20 „Peste Noire”, *The Metal Archives*. Dostupno na: https://www.metal-archives.com/bands/Peste_Noire/12841 (Pristupljeno 03. svibnja 2023.)

21 P. Finci. „Djelo i nedjelo”. U: *Umjetnost, etika, politika*. str. 206.

22 Arnold Berleant. „Artists and Morality: Toward an Ethics of Art”. *Leonardo*, 10 (3), The MIT Press. Cambridge, Massachusetts, 1970., str. 196.

to daje veliki dio priče o tome zašto djelo može biti estetski vrijedno, ali zlo.²³

Drugo, umjetnost bi trebala biti neovisna od moralnih kriterija. Postavljanje moralnih granica za umjetnost bilo bi ometanje procesa umjetničkog stvaranja i ograničavanje umjetničke slobode. Stoga, prema tom argumentu moralni kriteriji ne bi trebali biti primijenjeni na NSBM-glazbu. I to ne samo na NSBM-glazbu nego na umjetnost općenito jer ponekad autor ne promiče nužno tzv. „iskrivljene” vrijednosti, iako sam može biti moralno posrnula jedinka. Varg Vikernes u svom opusu nema pjesama rasističkih i fašističkih motiva, ali je osobno iznio stavove slične pripadnicima ostalih NSBM-bendova u drugim oblicima medija.

“Tako se može dogoditi da sam moralni život postane ‘građom’ neke isključivo formativne nakane, kao kada se od vlastitog života hoće načiniti neko umjetničko djelo, ili se traga za lijepom gestom na mjestu nekog dobrog djela, ili se izbjegavaju loša djela samo zato što nisu otmjena te su vulgarna, ili se u čitavom svom ponašanju slijedi jedino estetski kriterij; ili se može dogoditi da si moralna djelatnost ne propiše drugi zakon doli onaj umjetnosti, što je zakon uspjeha, na način da se moral svede na puku tehniku; i u jednom i u drugom slučaju djelo prestaje biti moralno da bi postalo jedino umjetničko, što zapravo završava na način da se iskrivi ne samo etički sud, već, na duge staze, također onaj estetski, budući da se vlastiti život nekažnjeno izuzima moralnom zakonu koji, u svom povlačenju, običava prepustiti mjesto pukom hiru ili običnom interesu, tako da je sam umjetnički kriterij ubrzo zamijenjen onim čisto ekonomskim. Moralnost je tako predisponirana za iskorištavanje od strane ciljeva i nauma koji nemaju nikakve veze ni s moralom ni s umjetnošću, budući da zamjenjivanje dužnosti s ukusom, a etički zakon sa zakonom uspjeha znači otvoriti put samovolji i snazi i poticati njihov trijumf, bez obzira kakvi su idealni izgledi kojima sljedbe ili pojedinci preobražavaju ili prekrivaju tu surovu i inferiornu čovječnost.”²⁴

Treće, moralni kriteriji subjektivni su i variraju od osobe do osobe. Dakako, autonomisti tvrde da bi primjena moralnih kriterija nauštrb umjetnost dovela do situacije u kojoj bi neki ljudi cenzurirali umjetnost samo zato što se ne slažu sa sadržajem.

„Većina informiranih ljubitelja umjetnosti vjerojatno će se složiti da postoje određena nemoralna umjetnička djela koja su izvrsna, dok im se, u isto vrijeme, gnušaju neko umjetničko djelo smatrati dobrim samo zato što je (moralno gledano) čista srca. Doista, mnoga etički izvrsna umjet-

23 N. Carroll. „Art and Ethical Criticism: An Overview of Recent Directions of Research”, str. 301.

24 L. Pareyson. *Estetika. Teorija formativnosti*, str. 317.

nička djela ispadnu užasna kad se sve zbroji. Ali te se intuicije ne čine u skladu s etičkom kritikom. Čovjek bi, primjerice, očekivao da etički kritičar osudi nemoralnu umjetnost, dok informirani ljubitelj umjetnosti tvrdi da je neka nemoralna umjetnost superlativ.²⁵

Prema tomu, umjetnost bi trebala biti uvažena samo na temelju estetskih kriterija, a ne moralnih.

„Svakako da se može dogoditi da to duboko razmimoilaženje duhovnosti proizvede u iščitavatelju toliku nekongenijalnost s određenim umjetničkim formama, da mu zapriječi čak neko njihovo pozitivno umjetničko vrednovanje; ali se također može dogoditi da mu neki kritički, stručan i siguran osjećaj dopusti da odmah uoči prisutnost neke prave i istinske umjetnosti, kojoj mu međutim njegov duh zabranjuje dati moralni pristanak, te čak može doći do toga da on trpi zbog neugodnosti što mu pruža taj sukob vrijednosti, te se tek nevoljko nuka da ga prizna ili da izvuče iz njega određene posljedice. A to njegovo neodobravanje nema u tom slučaju neku oznaku koja u grubom smislu naglašava sadržaj, niti pretpostavlja neko apsurdno razdvajanje svijeta od forme, budući da se moralni sud obraća izravno stilu, tj. baš onome po čemu je umjetnost umjetnost.”²⁶

Većina NSBM-glazbe ili općenito *white power* glazbe može se promatrati kao manifestacija duboko ukorijenjenih emocionalnih stanja proizašlih iz osjećaja straha i bijesa. Kroz umjetnost, uključujući glazbu, pojedinac pronalazi kanal za izražavanje i transformaciju tih dubokih emocija. Bez obzira na ideologiju koja je povezana s takvim glazbenim žanrovima, neizbježno je da čovjekova sposobnost empatije i suosjećanja proizlazi iz takvih emocionalnih sadržaja:

Ô libre à toi	Oh, na tebi je
De pas d'tailler les bras	Da ne rezbariš svoje ruke
Et d'accepter les lois	I da prihvatiš zakone mraza,
Du givre, du vide	praznine
De l'abandon	Napuštanja.
Du froid. ²⁷	Hladnoće.

Stihovi i prijevod pjesme *La Diable existe*²⁸ benda Peste Noire iz 2015., pokazuje da rasisti isto tako proživljavaju osjećaje melankolije i bespomoćnosti. No, to što su osjećajni i dalje ne opravdava njihov rasizam.

25 N. Carroll. „Art and Ethical Criticism: An Overview of Recent Directions of Research”,

26 L. Pareyson. *Estetika. Teorija formativnosti*, str. 321.

27 Peste Noire „Le Diable existe” iz Peste Noire, La Chaise-Dyable – La Mesnie Herlequin (Francuska), 2015.

28 Prijevod: *Sotona postoji*

3.1. Argumenti protiv estetičkog autonomizma

„Šokantnost je način samopromoviranja, čime umjetnik dokazuje da nije dio dnevne rutine i njenih mehanizama, da je ‘poseban’, ali time, nažalost, ne postaje ‘izuzetan’, nego samo ‘izdvojen’, što može da znači i ‘izopćen’.”²⁹

Umjetnost ima društvenu odgovornost i težinu. Utječe na percepciju društva i može imati utjecaj na stavove i vrijednosti ljudi te implicitno ima odgovornost poštovati etičke standarde i ne promovirati štetne ideje. Pod utjecajem norveškog NSBM-a grčki bendovi poput Naera Matarona počinju tvoriti vlastiti. Grčka *white power* glazbena scena u gradu Trikali u razdoblju od 2005. do 2015. imala je koncertnu dvoranu *Skinhouse Hellas*.³⁰ Činjenica što se to uopće moglo održati čitavo desetljeće odraz je tadašnje političke situacije Grčke – surađivanje s policijom i političarima koji su omogućili da dvorana opstane deset godina bez posljedica – i to sve zahvaljujući Zlatnoj zori.³¹ Zlatna zora je (grčki: *Χρυσή Αυγή*, *Chrysi Avgi*) grčka politička stranka koja je osnovana 1985. godine. Stranka je poznata po svojoj ekstremno desničarskoj ideologiji, nacionalističkim stavovima i antiimigrantskoj retorici. Zlatna zora često se smatra neonacističkom ili fašističkom strankom zbog svojih ideja o rasnoj supremaciji, antisemitizmu i negiranju holokausta. „Normaliziranje prijateljskih odnosa između grčkog puka i *white power* skupina katalizirano je financijskom krizom. U toj atmosferi od ekonomske neizvjesnosti i nemira, stranka Chrysi Avgi (Zlatna zora) dobila je neočekivani izborni uspjeh. Mnogi ‘obični’ grčki građani počeli su otvoreno izražavati rasističke i ksenofobne političke ideologije. Također, brojni fašistički izvođači udružili su se sa Zlatnom zorom u političkom aktivizmu i uličnom nasilju.”³²

Sastavom umjetnosti smatra se i etička dimenzija. Umjetnost nije puko estetsko iskustvo. Umjetnošću se prenose napose moralne, društvene i političke poruke te se ignoriranjem etičke dimenzije ignorira bitan aspekt njezine svrhe. Finci naglašava da „etičko držanje i estetsko stajalište dokazuju biću, služe biću i potvrđuju njegovu humanost, pristojnost, uljudenost i kultiviranost”. Napose, etičko i estetsko dokazuju civilizacijske i kulturne vrijednosti. Njegovim riječima, „zato se i etički ispravan i estetski vrijedan čin cijeni – u oba će slučaja takva djelatnost izazvati pohvalu, biti užitkom, ispunjenjem i pridonijeti zadovoljstvu, a ponajviše obaviti biće smislom“. No, „veza moralnog i estetskog plodotvorna je ako oba momenta ulaze u cjelinu umjetničkog djela i ako se međusobno ne isključuju.”³³

29 P. Finci. „Djelo i nedjelo”. U: *Umjetnost, etika, politika*, str. 200.

30 Kuća skinheada u Grčkoj.

31 K. Dyck. „Reichsrock: the international web of white-power and Neo-Nazi hate music”, str. 100.

32 Ibid. str. 101.

33 P. Finci. „Djelo i nedjelo”. U: *Umjetnost, etika, politika*, str. 216.

Peste Noire je, sudeći po kriterijima *black* metal-glazbe instrumentalno i vokalno skoro pa jedinstven izvođač, ali stajališta benda izražena tekstualno i u javnosti neće pogodovati liberalnoj jedinki. Premda se isprva to čini vrlo diskretnim, u nekim je tekstovima jasna poruka:

Quand l'aube éteindra les feux de camps
se lèveront tous les hommes du clan
pour la conquête, pour y vaincre ou mourir.
Sieg heil! Sieg heil! Sieg heil! Sieg heil!³⁴

Kada svitanje ugasi logorsku vatru
ustat će svi muškarci plemena
za osvajanje, da pobijede ili umru.
Sieg Heil! Sieg Heil! Sieg Heil!

Bez obzira na to što su dosjetljivi po svojoj uporabi tradicionalne galske glazbe u kombinaciji burleske, kabareta i *black* metal-glazbe, osoba upoznata s ideologijom koju bend promiče, bez da gaji simpatije prema istoj, nipošto neće uspjeti proživjeti tu glazbu u svojoj svrsi. Moći će racionalizirati da Sainte Audrey-Yolande de la Molteverge ima jedinstven krik te da bubnjar Andy Julia tehnički ispravno svira bubnjeve u više stilova s kojima sam bend koketira, ali će odstupiti s neodobravanjem.

4. ZAKLJUČAK

„Moral inzistira na međusobnoj povezanosti iskustava; umjetnost inzistira na samosadrživosti svakog pojedinog iskustva. Moralni čovjek pomno ispituje datu radnju s obzirom na njen odnos prema drugim radnjama; estetski se čovjek upija u neposredno iskustvo. Moral inzistira na nepovredivosti čovjeka, umjetnost na nepovredivosti iskustva. Moral priznaje činjenicu dimenzionalnosti u životu; umjetnost naglašava činjenicu kvalitativnosti.“³⁵

Premda je estetski aspekt itekako važan u umjetnosti, ne smije se zanemariti njegov utjecaj na društvo. Dakle, teorija estetičkog autonomizma koja tvrdi da je umjetnost iznad etike treba biti odbačena u korist eticizma (barem umjerenoga). Prema umjerenom eticizmu, moralno ispravno djelovanje sastoji se u pronalaženju srednjeg puta između ekstremnih moralnih stavova. Umjereni eticizam naglašava važnost razumne prosudbe, pravednosti, umjerenosti i uravnoteženosti u moralnim odlukama. Ta teorija teži izbjegavanju ekstremizma i fanatizma te promiče ideju umjerenosti i balansa kao temeljne vrijednosti u moralnom ponašanju.

Upravo zbog toga što umjetnost ima moć utjecati na društvo, ne smije se zanemariti etička implikacija koja se pojavljuje u njezinom stvaranju i promicanju. Kao što je pokazano kroz primjere NSBM-a, umjetnost može i biva korište-

34 Peste Noire „La mesniee mordrissoire” iz Peste Noire, Ballade cuntre lo Anemi Francor (Francuska) 2009.

35 S. Zink, „The Moral Effects of Art”, str. 261.

nom za promicanje štetnih ideologija i diskriminaciju marginaliziranih skupina, što u konačnici dovodi do negativnih posljedica za društvo. Kao slušatelji i konzumenti umjetnosti moramo naročito biti svjesni tih implikacija i birati umjetnost čija je svrha promicanje vrijednosti koje smatramo etički prihvatljivima.

Konačno, eticizam u umjetnosti podsjeća nas da umjetnost nije iznad etike, već je dio šireg društvenog konteksta. Umjereni eticizam potiče da razmotrimo etičke implikacije umjetnosti i da biramo umjetnost koja promiče vrijednosti u skladu s našim etičkim uvjerenjima. Taj pristup ne odbacuje estetski aspekt, nego ga stavlja u suodnos šire društvene odgovornosti.

Čak i da je u nekom društvu prihvatljivo promicanje ideologije koja potiče na mržnju, valja se osvrnuti na to da mržnja nije pozitivna emocija te da je odraz unutarnjeg nemira i borbe.

LITERATURA

Berleant, Arnold. *Artists and Morality: Toward an Ethics of Art*. Leonardo. 10 (3). The Mit Press. 1970. 195–202.

Carroll, Noel. *Art and Ethical Criticism: An Overview of Recent Directions of Research*. *Ethics*. 110 (2). The University of Chicago Press. 2000. 358–387.

Dyck, Kirsten. *Reichsrock: the international web of white-power and Neo-Nazi hate music*. Rutgers University Press. 2017.

Finci, Predrag. *Djelo i nedjelo. U: Umjetnost, etika, politika*. Demetra. Zagreb. 2008.

Fischer, Jillian Paige. “*White Nationalism is for Basement Dwelling Losers*”: *An Exploration of Far-Right Political Extremism in Heavy Metal Music*. University of California. Santa Barbara. 2022.

Kocialowska, Kamila. *The Aesthetics of Censorship and the Russian avant-garde: Abstraction Beyond Art*. University of Cambridge. 2019.

Pareyson, Luigi. *Estetika. Teorija formativnosti*, prev. Miroslav Fridl, Demetra, Zagreb., 2008.

Segers, Guido. *A Blaze in the Northern Sky: Black metal as an expression of extremist politics in modern day Europe*. Faculty of Humanities. Tilburg University. 2012.

Tolstoy, Leo „*What is Art?*” prev. Richard Pevear – Larissa Volokhonsky. Penguin Books. London. 2005.

Zink, Sidney. *The Moral Effects of Art*. *Ethics*. 60 (4). The University of Chicago Press. 1959. 261–274.